

Flerspråkighet och tredjespråksinläring

Några grundbegrepp

BJÖRN HAMMARBERG

Personer som lär sig ett nytt språk har ofta redan tidigare erfarenhet av andraspråksinläring och kunskaper i ett eller flera språk utöver förstaspråket. Det gör att den språkliga bakgrund som inlärare har kan variera högst betydligt. Detta faktum bortsåg man dock länge från i andraspråksforskningen. Man antog, ibland uttryckligt men oftast underförstått, att endast modersmålet är det bakgrundsspråk som kan påverka inläringen och användningen av ett nytt språk, och att språkkunskaper och inläringserfarenheter från eventuella senare inlärd språk inte utövar något inflytande. Tvärspråklig påverkan studerades i spänningsfältet mellan modersmålet och målspråket, ett fokus som fortfarande är vanligt. Men i takt med att man under de senaste decennierna och i synnerhet under 2000-talet har uppmärksammat hur vanlig flerspråkighet är och börjat undersöka vilken betydelse en två- eller flerspråkig bakgrund har vid inläring av ytterligare språk, har *tredjespråksinläring* snabbt vuxit fram som ett aktuellt forskningsfält.

Tredjespråksforskningen har en nära koppling till studiet av flerspråkighet, på både individ- och samhällsnivå. Jag ska här följa en vanlig termpraxis och definiera individuell *en-*, *två-* och *flerspråkighet* som kunskap i *ett*, *två* respektive *tre* eller *flera* språk på någon signifikant färdighetsnivå. (Till frågan om färdighetsnivån återkommer jag.) Tredjespråksinläring innebär två- eller flerspråkiga personers inläring av ytterligare språk, en definition som jag kommer att precisera mer i det följande. I forskningshänseende utgör studiet av tredjespråk en utvidgning av den väl etablerade forskningen om *andraspråk*; jfr Abrahamsson (2009), Hyltenstam & Lindberg (2013). Man gör bruk av i grunden samma forskningsmetoder och teorier och tillämpar sådana insikter om språkinläring som man har vunnit i andraspråksforskningen. Men med det flerspråkiga perspektivet på språkets tillägnande och användning har vissa nyckelfrågor kommit i förgrunden.

Flerspråkigheten – vanlig i världen och naturlig hos människan

Flerspråkighet har mycket stark utbredning bland världens befolkning. Bland forskare på området råder en bred enighet om att två- och flerspråkighet sannolikt är vanligare än ren enspråkighet. Någon täckande statistik över detta finns inte, men det finns flera fakta som tillsammans pekar mot en sådan slutsats. I en tidig diskussion av frågan nämner Mackey (1967) mängden av små språksamhällen, de nationella och internationella språkens tilltagande betydelse för alltfler människor och folks ökade kontakter och flyttningar över språkgränserna. Världens drygt 6000 språk (beräkningarna varierar) är ojämnt fördelade över cirka 200 länder. Det finns regioner, till exempel Papua Nya Guinea och många delar av Afrika, där små lokala språksamhällen lever i nära kontakt med varandra och det omväxlande bruket av flera språk är en regelbunden del av vardagslivet (Nettle 1999). Samtidigt ökar behovet av att lära sig storsamhällets språk och språk för det internationella umgänget. Individernas två- och flerspråkighet utvecklas dels genom spontan språkkontakt, dels genom studier. Inte minst för Europa som kontinent är situationen karakteristisk med ett flertal stater med var sin språkliga sammansättning som existerar i nära kontakt och kommunikation med varandra, och där engelskan i tilltagande grad också fungerar som *lingua franca*. För språkliga minoriteter, både inhemska och invandrade, tillspetsas behovet av att utveckla flerspråkighet genom kombinationen av en språkligt sammansatt levnadsmiljö och samhällslivets krav på studier av främmande språk. I de flerspråkiga och flerkulturella ungdomsmiljöer som vuxit fram i europeiska storstäder till följd av migrationen är samexistensen av olika språk en given realitet och uppkomsten av egna identitetsskapande språkvarieteter vid sidan av standardspråket en konsekvens.

Till de flerspråkighetsskapande faktorer som nämnts kommer i dagens samhälle lättheten att kommunicera internationellt med moderna tekniska medier och den stil att leva och verka i tid och rum som följer med teknikutvecklingen och globaliseringen. Under beteckningen ”a new linguistic dispensation” hävdar Aronin och Singleton (2008, 2012) att flerspråkigheten i världen idag skiljer sig från den i tidigare generationer bland annat genom att vara mer spridd över sociala skikt, mindre beroende av geografisk närhet och mer präglad av ögonblicklig kommunikation oavsett avstånd. Den betingas

av samhällets komplexitet och snabba föränderlighet och krav på människors anpassbarhet och övergivande av invanda rutiner, men innebär samtidigt nya möjligheter för individer att kommunicera. Flerspråkigheten som den utvecklas idag är enligt Aronin och Singleton både en konsekvens av och en förutsättning för denna förändrade levnadsstil.

Samtidigt får vi notera att det också finns faktorer i samhället idag som motverkar flerspråkighet. Till exempel bidrar engelskans starka internationella dominans och användbarhet till ett minskat intresse hos skolelever i Sverige, liksom på andra håll i Europa, för att studera ytterligare främmande språk (Henry 2012 samt kapitel 8 i denna antologi). Ett annat exempel är att invandrarungdomars förstaspråk i påfallande liten grad tas om hand i skolväsendet, vilket motverkar deras möjlighet att utveckla detta språk jämsides med storsamhällets. I ett mer långsiktigt perspektiv motverkas flerspråkigheten av den fortgående språkdöden i världen, d.v.s. att, som ett led i globaliseringen, många lokala språksamhällen försvinner när antalet talare minskar till noll.

Det är uppenbart att alla människor har kapacitet att lära sig flera språk, och vi vet att kunskaper i fyra, fem, sex och fler språk inte alls är ovanligt. Beredskap att tillägna sig de språk man kommer i aktiv kontakt med hör till människans mentala utrustning. Individer tenderar att utveckla två- och flerspråkighet under loppet av sitt liv, i somliga fall med start redan i spädbarnsåldern. Kontentan av detta är att människan av naturen är potentiellt flerspråkig, och att flerspråkighet snarast är den normala formen av språklig kompetens hos vuxna personer. Detta innebär en brytning med den traditionella inställningen i västvärlden att se enspråkighet som normaltillståndet och behärskning av ytterligare språk som särfall. Det är förekomsten av vuxen enspråkighet, snarare än två- och flerspråkighet, som behöver förklaras.

Hur förblir man enspråkig? Ser man till var vuxen enspråkighet uppträder, så kan man notera ett antal faktorer som bidrar till att bevara enspråkighet:

- om man är infödd talare av ett internationellt lingua franca
- om ens språk är landets majoritetsspråk
- om ens språk talas av en stor befolkning
- om ens vardagskontakter inte sträcker sig över språkgränser
- om man stannar kvar i det område där man har lärt sig sitt förstaspråk

Mer generellt kan man formulera det så, att vuxen enspråkighet är en konsekvens av begränsad språkkontakt. Med ändrade krav på språkkontakt i samhället ändras också flerspråkighetsbilden hos individerna.

Första-, andra- och tredjespråk som kognitiva begrepp

En grundläggande skillnad råder mellan språktillägnande i späda ålder, då barnet först etablerar språkliga kategorier, strukturella mönster och användningsregler, och inläring av ytterligare språk i senare åldrar. Det utgör grunden för att skilja mellan *infödda språk*, d.v.s. sådana som tillägnas under en tidig period från födseln, och *icke-infödda språk*, som lärs senare. I andraspråksforskningen uttrycks denna skillnad oftast med termerna *förstaspråk* (L1) och *andraspråk* (L2). Givet att man kan ha flera L1 och flera L2, kom beteckningarna ”första” och ”andra” tidigt att förlora sin bokstavliga innebörd av nummer ett och två, så att L1 och L2 har kommit att definieras mer generellt som infött respektive icke-infött språk.

Skillnaden är av kognitiv art, och man börjar få en viss kunskap om de fysiologiska förhållanden som detta hänger samman med. I en neurolingvistisk forskningskontext skiljer Paradis (2004, 2008, 2009) mellan *implicit språklig kompetens* i L1 och *explicit metaspråklig kunskap* i L2. Ett L1 *tillägnas* enligt honom omedvetet, lagras implicit, används automatiskt, stöds av proceduralt minne samt involverar andra delar av hjärnan än ett L2, som *lärs in* medvetet, lagras explicit, kontrolleras medvetet vid användning och stöds av deklarativt minne (Paradis 2008 s. 343). Paradis räknar alltså med två distinkta mekanismer för infödda respektive icke-infödda språk, men framhåller också att den explicita kunskapen i ett L2 efterhand kan automatiseras, d.v.s. ersättas med implicit kompetens, genom praktisk användning. (Se också Bardel och Falk 2012, som har tillämpat Paradis’ modell i tredjespråkssammanhang.) I andraspråkslitteraturen används *tillägnande* och *inläring* ofta synonymt i en övergripande betydelse, och jag kommer att följa denna praxis där det inte vållar missförstånd.

Barnets övergång från implicit till explicit inläring (d.v.s. från tillägnande till inläring i Paradis’ termer) sker gradvis med åldern. När blir då ett nytt språk som barnet möter ett L1 och när blir det ett L2? Att ange ett tidsschema för detta är komplicerat, och resultaten av forskning på detta område varierar en hel del. Paradis (2008) räknar med en slutpunkt

för L1-perioden vid cirka 5-årsåldern. Som en gränspunkt mellan L1- och L2-inläring har McLaughlin (1984) valt 3-årsdagen. Meisel (2011) finner i en genomgång av forskningsläget för ålder och språklig-neural mognad att en utveckling i riktning från L1- till L2-inläring tycks äga rum åtminstone upp till 6–7-årsåldern, med vissa markanta förändringar kring 4-årsåldern. Vad som är konstant i dessa forskningsresultat är att övergången mellan infödd och icke-infödd typ av språkinläring sker med en överlappning i tiden under den tidiga barndomen, så att distinktionen L1/L2 under denna period inte är klar. Däremot är det en klar kognitiv skillnad mellan ett L1 som man lär sig i späda ålder och ett L2 som man lär sig som ungdom eller vuxen.

En differentiering av andraspråksbegreppet sker i och med att man börjar uppmärksamma skillnaderna mellan att lära sig ett första L2 och att senare lära sig ytterligare språk och utforska den roll som olika komplexa språkbakgrunder intar i inlärningsprocessen. *Tredjespråk* (L3) introduceras som en särskild kategori. I sin s.k. *faktormodell* har Hufeisen (1998, 2005, 2010) skisserat ett antal faktorer som inverkar på inläringen av ett L1, ett första L2 och ett L3. Enligt modellen tillkommer steg för steg nya faktorer, som förändrar de samlade förutsättningarna för inläringen. Utöver de faktorer som gäller redan vid *L1-tillägnande* (allmän språkinlärningsförmåga, åldersfaktorn, inlärningsmiljö m.m.), tillkommer vid *L2-inläring* affektiva faktorer (motivation, attityder, individuella livserfarenheter m.m.) och kognitiva faktorer (språklig medvetenhet, inlärningsstrategier, individuella inlärningserfarenheter m.m.) samt den tidigare kunskapen i L1. *L3-inläring* betingas ytterligare av främmandespråk-specifika faktorer (individuella erfarenheter av och strategier för främmandespråksinläring, interimsspråksutveckling) och tidigare kunskap i L2.

Påverkansfaktorerna vid L3-inläring är alltså enligt Hufeisen komplexare än vid det första L2, och förekomsten av främmandespråk-specifika faktorer och den redan förvärvade L2-kunskapen medför också en bestämd kvalitativ skillnad. Däremot, menar Hufeisen (1998 s. 172), inträder inte några kvalitativt nya faktorer om man fortsätter att lära sig fler språk, även om det sker en kvantitativ ökning av språklig faktakunskap, språklig medvetenhet och skicklighet i att utnyttja strategier, som gör inlärares successivt kompetentare som språkinlärare. Detta tyder på att vi har att räkna med tre olika nivåer i en kognitiv hierarki av språkinläring: L1 – första L2 – ytterligare språk.

Flerspråkighet kan utvecklas i många olika former. Man kan lära sig olika språk sekventiellt, d.v.s. ett i sänder i kronologisk följd, simultant, eller gradvis i en alternerande tidsföljd, eller i någon kombination av dessa mönster. Antalet språk som flerspråkiga talare har kunskaper i varierar, liksom graden och arten av behärskning. En generell definition av begreppet L₃ som utgår från detta och anknyter till den gängse definitionen av L₁ som infött och L₂ som icke-infött språk är följande:

Ett tredjespråk (L₃) är ett icke-infött språk som lärs eller används i en situation där personen redan har kunskaper i ett eller flera L₂ vid sidan av ett eller flera L₁.

Enligt denna definition behöver ett L₃ alltså inte vara personens kronologiskt tredje språk (lika lite som ett L₂ behöver vara det kronologiskt andra språket). Detta blir bara fallet vid sekventiell inläring av just tre språk: ett L₁, ett tidigare inlärt L₂ och ett L₃ som aktuellt målspråk och interimspråk. Ett L₃ är liksom ett L₂ ett icke-infött språk, men medan beteckningar som L₁ och L₂ kännetecknar språken permanent för personen ifråga, är L₃ relaterat till en aktuell inlärnings- eller användningssituation. L₃ utgör alltså enligt den här definitionen ett situationellt bestämt specialfall av den vidare kategorin L₂. I situationen utgör L₁ och redan bekanta L₂ *bakgrundsspråk*. Det aktuella L₃ behöver för övrigt inte vara det språk som personen har mött senast; man kan ju som inlärare använda språk som man har börjat lära sig före andra som nu får rollen som bakgrundsspråk. Den viktiga komponenten är inlärares komplexa språkbakgrund i den situation då språket används. En alternativ term för L₃ eller tredjespråk är *tertiärt språk* (introducerad av Hufeisen och Lindemann 1998); motsvarande för förstaspråk (L₁) och andraspråk (L₂) är *primärt* respektive *sekundärt* språk (Weinreich 1953).

För många syften kan man i andraspråksforskningen fortfarande nöja sig med distinktionen L₁/L₂ (= infött/icke-infött språk), men begreppet L₃ är tillämpligt om ämnet direkt fokuserar på flerspråkigheten och inlärares komplexa språkbakgrund. Det ligger alltså ingen motsägelse i att samma flerspråkiga inlärare alltefter syfte kan betecknas brett som L₂-inlärare eller specifikt som L₃-inlärare.

En begreppsproblematik som följer med terminologin kan vara värd att uppmärksamma. I litteraturen används ibland beteckningar som L₄, L₅

etc. Till exempel ”spanska är hans L4”, eller ”att lära sig ett språk som L4”. Grundproblemet är att bruket att numrera språken i ordningsföljd uppträder med två skilda betydelser som inte alltid hålls klart isär. Man kan se det i exemplen här. Den ena betydelsen avser flerspråkiga personers utbyggnad av sin *repertoar* av språk med tidens gång, så att t.ex. L4 används för att beteckna det fjärde språket som en dittills trespråkig person lär sig (som i det första exemplet ovan). Man numrerar alltså språken i kronologisk följd, vanligen efter tidpunkten för det första mötet med språket. Ett problem med den användningen av termerna är att det ofta kan vara svårt att bestämma kategoriskt hur många tidigare språk personen ska anses ”kunna”. Frågan är vilken färdighet i språket som är signifikant för att språket ska räknas i sammanhanget. Ska man räkna med språk som personen har ”lite” kunskaper i, och vilken nivå av behärskning ska gälla? Ska man räkna funktionellt begränsad kunskap, såsom hör- eller läsförståelse? Hur värderas kulturell, metaspråklig, icke-kommunikativ kunskap, som t.ex. skolkunskap i latin? Språkets ordningsnummer kan alltså bli beroende av en osäker bedömning av vilken grad och art av språkbehärskning som ska räknas. Ett annat problem med att numrera språken i ordningsföljd är att den kronologiska ordningen ofta är mer komplicerad än så. Som vi konstaterade tidigare, är det långt ifrån alltid som flerspråkighet byggs upp rent sekventiellt, vilket ofta gör bilden av en lineär kronologisk sekvens orealistisk.

Den andra betydelsen är den vi talade om i det föregående, som alltså gäller språkens *kognitiva relationer* till varandra hos talaren-inläraren. Då definierade vi termerna L1, L2 och L3 på grundval av distinktionerna mellan infött och icke-infött språk samt mellan det första och följande icke-infödda språk. Om den begränsning till tre kognitiva nivåer av språkinläring som Hufeisens faktormodell representerar är korrekt, skulle en ytterligare differentiering i L3-inläring, L4-inläring etc. inte vara relevant och därmed onödig. Såvitt det är mig bekant motsäger aktuell forskning inte Hufeisens modell. Att tala om ”att lära sig ett språk som L4” ter sig därmed problematiskt.

De här terminologiska problemen, som bruket att numrera språken medför, har för närvarande ingen allmänt accepterad lösning. Tills vidare får man vara observant på hur de numrerande termer man stöter på används och vara tydlig i sitt eget bruk av termerna. Det gäller då dels att hålla isär om det är fråga om språkrepertoarens storlek och kronologi eller om språk-

kens kognitiva relationer i användningssammanhanget, dels att bedöma om numreringen av språken i respektive fall är relevant.

Den flerspråkiga kompetensen och talprocessen

En persons kompetens i olika språk bildar en samverkande helhet, inte från varandra åtskilda språkkompetenser. Cook (1992) beskriver denna helhet som en *multikompetens*. I det flerspråkiga perspektivet uppstår frågor om hur talaren kontrollerar sitt val av språk att tala på, vad som kan aktivera andra språk i talprocessen och varför ett språk har större tendens än ett annat att aktiveras. Ett område som särskilt har sysselsatt tredjespråkforskningen är hur kodväxlingar och transfer uppträder hos den flerspråkiga talaren, där fler än ett bakgrundsspråk kan spela med i processen. Med *kodväxling* avses generellt växling av språk eller språkvarietet under samtalets gång; här gäller det framför allt infogande av ord eller sekvenser ur ett annat språk än det samtalet förs på. *Transfer* i talproduktionen gäller påverkan på det språk man talar på, så att ordformer, lexikala val och betydelser, grammatiska konstruktioner och uttalsformer influeras av ett bakgrundsspråk. Kodväxlingar och transfer är yttringar av att något bakgrundsspråk aktiveras. Några exempel följer senare i det här avsnittet.

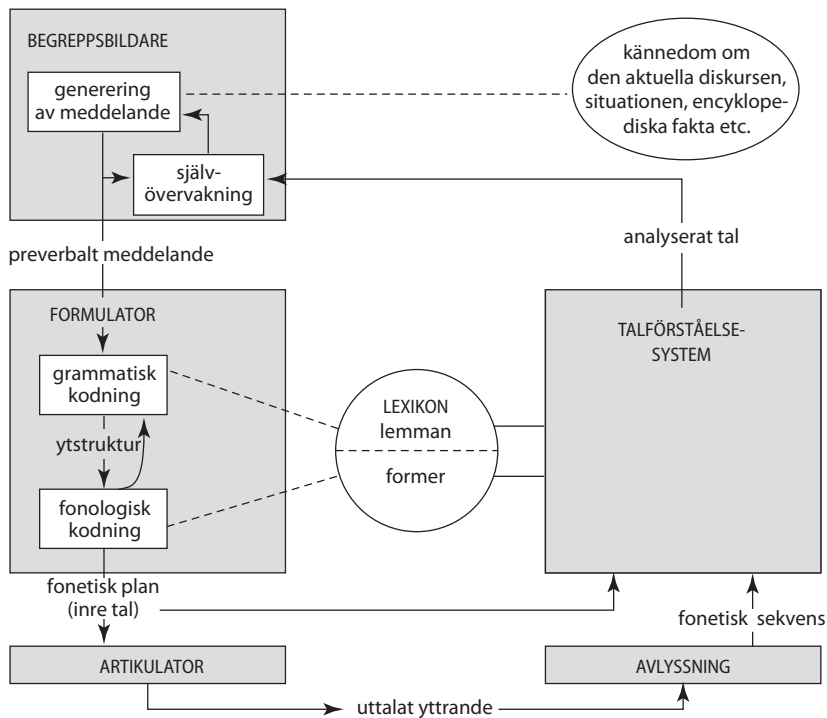
Enligt Paradis (1981, 2004) antas de olika språken representeras i hjärnan som *subsystem* (eng. *subsets*) inom samma större kognitiva system. En fråga som har diskuterats mycket är om detta system innehåller separata lexikon för olika språk eller ett gemensamt. Den samlade forskningen pekar idag mot att orden är lagrade i ett gemensamt lexikon, så att ord ur olika språk är samtidigt åtkomliga för sökning i minnet (de Bot 2004). Det gör att ord från mer än ett språk kan konkurrera om *aktivering* både i produktion och perception av tal (de Bot 2004 s. 23). För att möjliggöra för en talare att välja ord ur avsett språk, tänks orden vara försedda med en märkning (tagg) för det språk de tillhör (Green 1986). I språkanvändningen kan *associationer* uppstå mellan betydelse- eller formmässigt närstående ord, inte bara inom ett språk utan också mellan språk, vilket ger upphov till tvärspråklig transfer. Vid formulering aktiveras element i språk, men också hela språk har i varje läge en viss grad av aktivering. Green (1986) särskiljer tre olika tillstånd av aktivering, som språken hos en individ kan befinna sig i: *selekerat* (d.v.s. valt som språket att använda), *aktivt* (d.v.s. samtidigt närvarande i minnet

utan att vara selekterat, och i stånd att medverka i talprocessen) samt *vilande* (eng. *dormant*, d.v.s. känt för talaren men utan att utöva någon inverkan i den aktuella situationen). Återkommande användning av språket höjer dess aktiveringsnivå och sänker därmed den tröskel som man måste komma över för att språket ifråga ska aktiveras i situationen. Omvänt sänks aktiveringsnivån och tröskeln höjs om språket under längre tid inte används. I det här sammanhanget är det talarens åtkomst av språket som påverkas, inte den förvärvade kompetens som är lagrad i långtidsminnet. Många har säkert erfarenhet av den ringrostighet och skenbara glömska man kan uppleva med ett språk man inte har använt på länge, men hur en kort tid i språkmiljön gör gamla kunskaper åter tillgängliga. Hög kompetens i språket främjar i sig också aktivering. Enligt Greens modell har talaren också möjlighet att viljemässigt hindra aktivering av ett icke-selekterat språk vars inflytande inte är önskvärt.

Faktorer i den yttre talsituationen, såsom graden av formalitet och vilka språk de samtalande har gemensamt, kan också leda talaren att reglera graden av tvärspråklig aktivering i sitt tal. Grosjean (2001) skiljer mellan olika *språkmodus* (eng. *language modes*). I ett samtal kan talare anamma enspråkig modus, d.v.s. sträva efter att hålla sig konsekvent till ett språk, eller två/tre/flerspråkig modus som mer accepterar kodväxlingar och transfer. På detta sätt kan samtalsstilen varieras mellan formell och informell och mellan en strängare kontroll av språkvalet och ett friare utnyttjande av de olika gemensamma språkens uttrycksresurser.

En central fråga inom aktuell andra- och tredjespråksforskning är hur den flerspråkiges talproduktion kan relateras till och bidra till vår förståelse av *talprocessen*. Här har Levelts (1989) modell av den enspråkiga vuxna talaren blivit särskilt inflytelserik som utgångspunkt. Den bygger på omfattande psykolingvistisk forskning om olika led i talets produktion. Utvecklingar av denna modell har föreslagits för tvåspråkiga (se Kormos 2006) och för flerspråkiga talare (de Bot 2004). Figur 2.1 återger i svensk version Levelts grafiska sammanfattning av den ursprungliga modellen.

Figuren kan ses som en människa som producerar och förstår tal. De fyrkantiga formerna representerar ställen där yttranden processas med hjälp av procedural kunskap ("kunskap hur"), och de runda och ovala innehåller deklarativ kunskap ("vetskap att") som talaren har lagrad i minnet. Produktionen av ett yttrande tänks förlöpa i successiva steg i tre huvudkomponenter:

Figur 2.1 Översikt av Levelts talprocessmodell. Efter Levelt 1989 s. 9.

en BEGREPPSBILDARE, en FORMULATOR och en ARTIKULATOR. Dessutom finns komponenter för att avlyssna och tolka tal och en mekanism för självövervakning (monitorering) av det egna talet. Tillkomsten av ett yttrande drivs av en kommunikativ intention hos talaren och startar i BEGREPPSBILDAREN, som har tillgång till lagrad kunskap om världen, den aktuella situationen och den föregående diskursen. Där produceras innebörden i ett meddelande, som ännu inte har sin färdiga språkliga form. Det tas emot av FORMULATORN som har tillgång till språkets LEXIKON. Lexikonets enheter, orden, tänks kombinera två delar: en lemmadel som innehåller ordets semantiska och syntaktiska information och en formdel som anger ordets möjliga former. FORMULATORN innehåller en grammatisk kodningsmekanism, som hämtar lemman ur lexikonet och producerar en grammatisk ytstruk-

tur, samt en fonologisk kodningsmekanism, som av ytstrukturen och tillämpliga ordformer ur lexikonet producerar en fonetisk plan för yttrandet. Denna tas emot av ARTIKULATORN, som producerar ett uttalat yttrande. Via AVLYSSNINGS- och TALFÖRSTÅELSE-komponenterna kan det egna talet, och också den uttalade fonetiska planen, fortlöpande övervakas och vid behov korrigeras.

För att denna komplexa process ska kunna förlöpa med normal talhastighet – cirka femton fonem i sekunden enligt Levelt – måste komponenterna kunna arbeta parallellt med att bygga upp yttrandena: deras resultat levereras bit för bit fortlöpande till nästa komponent så snart de är klara, och varje del av systemet kan börja arbeta på ett fragment av det blivande yttrandet så snart det blivit tillgängligt. Detta förutsätter att processen löper i huvudsak *automatiskt* utan att talaren behöver ägna uppmärksamhet åt den – bara i begreppskomponenten och i val av ord sker processen i någon större utsträckning *kontrollerat* och under talarens viljestyrning.

Då uppstår frågan hur processen fungerar enligt en sådan här modell när talaren förfogar över flera språk som kan aktiveras parallellt och interagera med varandra. Hur kontrollerar talaren sitt val av språk? I vilka steg i talproduktionsprocessen kan olika slag av tvärspråklig påverkan uppträda?

En utbyggd Levelt-baserad modell för flerspråkiga talare har lanserats av de Bot (2004). Lexikonet, formulatören och en del av begreppskomponenten tänks vara differentierade för de olika språk som talaren har kunskaper i. Valet av språk att tala på bestäms i begreppskomponenten enligt situationella krav och talarens avsikt. De språkligt differentierade begrepp som genereras i begreppskomponenten matchas med motsvarande ord i lexikonet, och informationen där hämtas upp av formulatören. För att talaren ska kunna ha kontroll över språkvalet genom produktionsprocessens olika steg föreslår de Bot att valet förmedlas från begreppskomponenten till en särskild ”språknod”, en kontrollinstans som har kontakt med de olika produktionskomponenterna och kan övervaka språkvalet där.

Var i processen uppstår då påverkan från bakgrundsspråk, d.v.s. aktivering av olika element i icke-selekterade språk? Det hänger samman med de arbetsuppgifter som de olika processkomponenterna har. Några exempel hämtade från Hammarberg (2009) kan belysa detta. Talaren är här en vuxen inlärare med engelska som L1, tyska, franska och italienska som tidigare L2 och svenska som aktuellt L3. Exempelen är tagna ur samtal på svenska med

en infödd svensk. Det visar sig att engelska och tyska är aktiva på olika sätt i situationen, medan franska och italienska är i stort sett vilande. (I transkriptionen har vissa här ovidkommande detaljer redigerats bort av läsbarhets-skäl. De relevanta bitarna i exemplen markeras med fetstil. Vinkelparenteser < > omger växlingar till ett annat språk än svenska.) Först några exempel på kodväxlingar till ett bakgrundsspråk:

- (1) a. **<how do you say ‘enjoy yourself’?>**
b. han skulle kunna kanske **<‘to throw’?>**
- (2) ja hade många **<Sachen>**

Språkväxlingar som i (1a) och (1b), där inläraren frågar efter ett ord, är uppenbart avsiktliga och antas bestämmas i begreppskomponenten. Rena insättningar av ett icke-svenskt ord i den svenska kontexten, som i (2), kan ske kontrollerat på motsvarande sätt som i (1a–b), eller automatiskt så att när talaren inte hittar något passande svenskt lemma till det tänkta begreppet i lexikonet, aktiveras ett motsvarande tyskt lemma och dess aktuella form (*Sachen* 'saker').

- (3) en tjuv **<mit>** med en nyckel

Fall som (3) är en särskild typ av automatiska, synbarligen ofrivilliga språkväxlingar. Det handlar ofta om grammatiska funktionsord. Det går att belägga i materialet att inläraren har känt till ordet, och det åtföljs i många fall direkt av en rättelse. Växlingen får antas ske i formulatorn, genom att en i detta fall tysk grammatisk konstruktion aktiveras under den (svenska) grammatiska kodningen.

I många fall rör det sig om transfer av olika slag, d.v.s. konstruktioner på L₃ under inflytande av ett bakgrundsspråk.

- (4) men andra personer **med som ja har talat <with whom I've spoken>**

I exempel (4) har en engelsk relativkonstruktion varit aktiv under den grammatiska kodningen på svenska i formulatorn, vilket blir tydligt när inläraren direkt tillfogar den engelska satsen i en kodväxling.

(5) ja måste **tillbringa** den på dörren och på en annan **överfläck**

Exempel (5) illustrerar kreativa ordkonstruktioner i lexikonet, där inläraren konstruerar hypotetiska lemmen i målspråket under aktivering av ett bakgrundsspråk. Det handlar i det här exemplet om ett gångjärn, som personen ska fästa (ty. *anbringen*) på dörren och en annan yta (ty. *Oberfläche*), d.v.s. dörrkarmen.

Bakgrundsspråkens roll

I en rent tvåspråkig situation, där talaren har ett L1 och målspråket som sitt enda L2, är ju bara L1 tillgängligt för tvärspråklig aktivering. Men i en flerspråkig situation finns mer än ett bakgrundsspråk som kan spela in. Det är väl belagt i aktuell forskning att både första- och andraspråk som bakgrundsspråk regelbundet kan aktiveras i flerspråkigas språkanvändning. Frågan uppstår då vilka förutsättningar det finns för ett visst bakgrundsspråk att aktiveras snarare än ett annat.

Här får man skilja på olika slag av tvärspråklig aktivering. Williams och Hammarberg (1998/2009) särskiljer två i grunden olika funktioner som bakgrundsspråk uppträder i: en *instrumentell roll* och en *givarroll*. Den instrumentella rollen manifesterar sig i olika slag av kontrollerade kodväxlingar där talaren frångår det aktuella L3 och strategiskt gör bruk av ett bakgrundsspråk, till exempel i olika sidoyttranden och metaspråkliga kommentarer, eller för att begära språklig hjälp som i (1a–b) ovan. Flera samverkande faktorer bidrar till att ett visst bakgrundsspråk tjänstgör som instrumentellt språk. En förutsättning är *gemensam tillgång*, d.v.s. att talaren kan räkna med att samtalspartnern förstår språket ifråga, vidare att en *flerspråkig modus* tillåts i samtalet. En faktor är också talarens *personliga identifikation*: inläraren i exemplet ovan identifierade sig som engelsk, och det var därför naturligt att engelska användes för metaspråkliga element i samtalet som de i (1a–b). Därtill kommer *språkets status som kontaktspråk*, där engelska i det aktuella sammanhanget är favoriserat som det givna internationella lingua franca. En ytterligare faktor är *etablerad praxis*: i fallet ovan hade engelska börjat användas mellan parterna i den tidiga kontakten.

Den instrumentella rollen bör hållas isär från givarrollen. Förutsättningarna skiljer sig och det är inte nödvändigtvis samma språk som involve-

obs!

ras. Givarrollen innebär att språket ifråga levererar språkligt material för yttranden på det selekterade språket, eller språklig kunskap för förståelse av mottagna yttranden. Normalt tjänar det selekterade språket självt som givarspråk, men frågan här gäller när ett visst bakgrundsspråk aktiveras i den funktionen. Det är givarrollen det vanligtvis handlar om när man diskuterar bakgrundsspråkens inverkan på inlärares tal. Den manifesterar sig då hos L3-inlärares som olika (avsiktliga eller oavsiktliga) transferfenomen eller som (synbarligen oavsiktliga) momentana växlingar av typen (3) ovan. Generellt är det företeelser som uppstår i inlärares talproduktion på L3.

Vilket bakgrundsspråk som favoriseras som givarspråk i ett givet läge styrs av olika samverkande faktorer. Detta har behandlats på flera håll i litteraturen. Williams och Hammarberg (1998/2009) har föreslagit att fyra samspelande faktorer bestämmer vilket språk som tenderar att aktiveras samtidigt med L3:

- graden av *aktualitet*, d.v.s. hur mycket språket har använts nyligen
- inlärares *färdighetsnivå* i bakgrundsspråket
- graden av *typologisk likhet* mellan bakgrundsspråket och L3
- *L2-status*, d.v.s. språkets egenskap av att vara ett L2 för inlärares

Hypotesen är att det språk som uppnår det högsta sammanlagda värdet på dessa olika skalor blir det språk som L3-inlärares i första hand kommer att regelbundet aktivera. Också andra bidragande faktorer har föreslagits, såsom om språket har lärts i naturliga situationer (Ringbom 1987 s. 113), om språket har använts aktivt (Heine 2002), vid vilken ålder det har lärts (Cenoz 2001) och inlärares emotionella attityd till att aktivera ett visst språk (Hammarberg & Williams 2009).

Faktorn *aktualitet* hänger samman med hur språkets aktiveringsnivå och därmed lättheten att använda det påverkas av näraliggande och frekvent användning. Som nämndes tidigare, höjs aktiveringstillståndet av nära och återkommande tidigare användning av språket, medan det sänks efterhand om språket inte används.

Genom att hög *färdighetsnivå* i ett språk gör det lättare att använda språket, har ett bakgrundsspråk som inlärares behärskar väl ett försteg som källa till transfer. Saken är emellertid något mer komplicerad än så. Det har visats att även ett elementärt behärskat bakgrundsspråk kan aktiveras och

ge transfer i lägen där också L3 är på en låg nivå (De Angelis 2005, Bardel & Lindqvist 2007). En differentiering har också konstaterats så att lexikal transfer på elementära stadier av L3-behärskning tenderar att gälla ordens form, medan transfer på avancerade stadier av L3 tenderar att vara av semantisk art (Ringbom 1987, Lindqvist 2010 samt kapitel 3 i denna antologi). Generellt medför en knapp behärskning av målspråket att det oftare blir anledning för bakgrundsspråk att aktiveras.

Typologisk likhet är den faktor som oftast har uppmärksammats i litteraturen. I flera undersökningar har man funnit att den relativa likheten mellan respektive bakgrundsspråk och L3 är en stark faktor som gynnar det mer närstående bakgrundsspråket som transferkälla. Se särskilt Ringbom (2007), som utförligt behandlar faktorn tvärspråklig likhet vid språkinläring. Likhet mellan språk är emellertid inte något entydigt begrepp. Det har definierats på olika sätt i olika studier. I en typologisk jämförelse av språk handlar det primärt om specifika element eller strukturdrag som är lika eller skiljer sig mellan språken, och i samband med det kan också större delar av språken vara mer eller mindre lika. Historisk-genetisk släktskap mellan språk avser språken som helhet, och denna historiska närhet medför ofta mer eller mindre vittgående typologiska likheter. Typologisk likhet kan dock inte förutsättas direkt utifrån släktskapen. Historiskt besläktade språk kan vara typologiskt lika i vissa avseenden och olika i andra. Vidare finns det en psykologisk likhetsaspekt. Det har betonats att det relevanta kriteriet för inlären är den likhet eller olikhet mellan språken som denne själv uppfattar eller antar, den så kallade ”psykotypologin” (Kellerman 1983), snarare än den faktiska typologiska likheten. Denna subjektivt uppfattade likhet mellan språken är emellertid svår att precisera i förväg, så i praktiken har de flesta studier förlitat sig på faktiska typologiska egenskaper för att fastställa tvärspråklig likhet eller helt enkelt på grad av historisk språksläktskap.

Faktorn *L2-status*, alltså hypotesen att ett tidigare L2 har en särskild tendens att aktiveras vid L3-inläring jämfört med ett L1, har också tilldragit sig intresse under de senaste åren. Som jag nämnde inledningsvis, antog man i äldre andraspråksforskning vanligtvis att transfer sker från L1 och inte i nämnvärd utsträckning från något tidigare L2. Men sedan man börjat studera bakgrundsspråkens inflytande på L3-inläring mer systematiskt, har denna uppfattning vederlagts i flera studier. Snarare har man ofta funnit påtagligt inflytande från tidigare L2 och också funnit belägg för att ett språks

status av att vara L2 tycks spela en roll i sig. En sådan effekt har demonstrerats inom olika områden av språket: lexikon (De Angelis 2005, Williams & Hammarberg 1998/2009); syntax (Bardel & Falk 2007, 2012, Falk & Bardel 2010, 2011, Sánchez 2011); fonetik och fonologi (Hammarberg & Hammarberg 2009, Llama m.fl. 2010, Wrembel 2010). Williams och Hammarberg (1998/2009) föreslår ett par förklaringar till L2-statusfaktorn: (a) De kognitiva mekanismerna för att tillägna sig och lagra språk skiljer sig för infödda och icke-infödda språk, vilket kan göra att inläringen av ett L3 reaktiverar processer från tidigare L2. (b) Inläraren kan vilja undertrycka L1 som ”icke-främmande” i medvetandet om att det är olikt målspråket, och snarare vara beredd att utnyttja ett tidigare L2 som en strategi för produktionen på L3. Den första förklaringen är i linje med Paradis’ (2004) beskrivning (se ovan) av skilda neuro-kognitiva mekanismer för L1 och L2, vilket har framhållits av Bardel och Falk (2012). Både det aktuella L3 och tidigare L2 är ju i motsats till L1 icke-infödda språk och liknar därigenom varandra i en rad kognitiva avseenden. Bardel och Falk (2012) sammanfattar dessa egenskaper på följande sätt:

[...] the L2 status factor is an outcome of the higher degree of similarity between L2 and L3 than between L1 and L3, regarding age of onset, outcome, learning situation, degree of metalinguistic knowledge, learning strategies and degree of awareness in the process of language appropriation. (Bardel & Falk 2012 s. 68)

Man skulle därför kunna beskriva L2-statusfaktorn som en *kognitiv likhetsfaktor* vid sidan av typologifaktorn, som avser grad av *språkstrukturell likhet*.

De olika faktorernas relativa styrka och vilket genomslag de får i förhållande till varandra har varit en knäckfråga i de senaste årens L3-forskning. De kan ju verka med eller mot varandra, d.v.s. olika faktorer kan men behöver inte gynna samma bakgrundsspråk som transferkälla. Flera forskare har försökt att spela ut *typologifaktorn* och *L2-statusfaktorn* mot varandra i undersökningar. Resultaten har varit motstridiga. I en del fall har L2-faktorn dominerat, t.ex. Bardel & Falk (2007), Falk & Bardel (2011), Llama m.fl. (2010), Sánchez (2011). I andra undersökningar har typologifaktorn visat sig avgörande, t.ex. Ó Laoire & Singleton (2009), Rothman (2010, 2011), Rothman & Cabrelli Amaro (2010). De samlade resultaten tyder inte på att typologifak-

torns och L2-statusfaktorns relativa styrka går att avgöra generellt. Det finns komplikationer med att jämföra de båda faktorerna. Medan strukturell likhet mellan språk kan föreligga i större eller mindre grad (liksom också är fallet med faktorerna aktualitet och färdighetsnivå), är frågan om L1-status eller L2-status ett kategoriskt val (med förbehåll för språk som har tillägnats under en period mellan spädbarns- och skolålder, se ovan). Man kan därför vänta sig att typologifaktorn ska ge större utslag mellan bakgrundsspråk vilkas grad av likhet med L3 skiljer sig starkt än mellan sådana som är på mer lika avstånd till L3, och att detta påverkar styrkeförhållandet mellan typologi- och L2-faktorn i en given språkkonstellation. Hur stor skillnaden i avstånd till L3 behöver vara för att typologifaktorn ska dominera, är dock inte klarlagt. Man kan också notera att identifikationen av L1- eller L2-status, liksom också bedömningen av graden av genetisk släktskap med L3, avser hela språken, medan typologisk likhet gäller specifika delar av språken. Tills vidare kan konstateras att både typologifaktorn och L2-faktorn är väl belagda i aktuell forskning, men en förväntan att en av dem generellt skulle vara dominant över den andra har inte fått allmänt stöd. Tar man sedan hänsyn till psykologiska aspekter av dessa faktorer, alltså ”psykotypologin” och inlärarens eventuella benägenhet att undertrycka L1, så ter sig skillnaden i innebörd mellan typologi- och L2-faktorn inte längre lika klar. Styrkeförhållandena mellan dessa båda faktorer och övriga föreslagna faktorer återstår också att studera närmare. Vad som förefaller tydligt är dock att vi har att göra med ett antal *interagerande* orsaker till att ett visst bakgrundsspråk oftare än ett annat aktiveras som transferkälla vid L3-inläring.

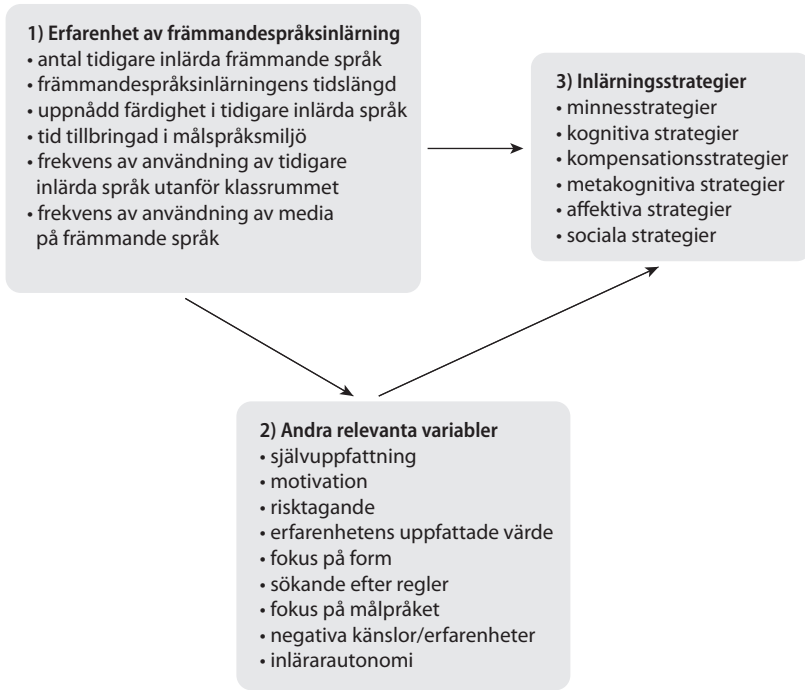
Nyttan av tidigare språkkunskaper

Bland forskare på området är det idag allmänt erkänt att tidigare språkkunskap och erfarenhet av att lära sig olika språk är en tillgång vid språkinläring. Två- och flerspråkighet står inte i vägen för inläringen av ytterligare språk, utan verkar i huvudsak främjande. Studier som har jämfört tvåspråkiga med enspråkiga och L3-inlärare med inlärare av ett första L2 har i stort bekräftat detta. Man har funnit positiva effekter på den språkfärdighet som uppnås, på metaspråklig medvetenhet och på användningen av inlärningsstrategier (se Cenoz 2003 för en forskningsöversikt).

Metaspråklig medvetenhet avser allmänt sett förmågan att rikta upp-

märksamheten på språket som ett objekt i sig eller att tänka abstrakt om språket och, som konsekvens därav, att leka med eller manipulera språket (Jessner 2006 s. 42). Detta kan fungera explicit som en förmåga att iaktta och reflektera över språkliga företeelser, eller som en mer implicit insikt som inte nödvändigtvis verbaliseras. En sådan förmåga existerar naturligtvis redan hos enspråkiga, men utvecklas ytterligare genom kontakten med fler språk. Bekantskapen med olika språk och de tänkesätt och kulturkretsar som är förbundna med dessa ger en varierad och nyanserad språklig faktakunskap och en jämförelsekunskap som ger ökad insikt om hur språk kan vara uppbyggda och fungerar. Erfarenheten av att lära sig nya språk, att genomgå successiva stadier av ett interimspråk, att stöta på inlärningsproblem och bli medveten om egna språkfel, att relatera språkinläringen till egna livsupplevelser, erfarenheten av mer eller mindre stark motivation och av attityder till språken och språkinläringen, etcetera – allt sådant bidrar till individens utrustning för fortsatt språkinläring.

Mißler (1999, 2000) har studerat hur utvecklingen av språklig bakgrundserfarenhet främjar inlärares kompetens att lära sig språk. Hennes forskning är inriktad på sambandet mellan flerspråkighet och användningen av olika *inlärningsstrategier* som underlättar lärandet. Ledtanken är att en rik användning av inlärningsstrategier kännetecknar kompetenta språkinlärare. Hennes undersökning är baserad på enkäter och intervjuer med tyska universitetsstudenter i olika främmande språk med en språklig bakgrund som varierar mellan 2 och 7 (i medeltal 4) tidigare bekanta språk. Missler visar där hur olika slag av språklig bakgrundserfarenhet och andra sammanhängande variabler är korrelerade med frekvensen att tillämpa olika inlärningsstrategier. Figur 2.2 ger en schematisk sammanfattning av de variabler och strategityper hon undersöker, och deras inbördes samband. De olika slagen av språkinlärningsstrategier hon räknar med beskrivs närmare i Oxford (1990). I väsentlig utsträckning finner Missler ett positivt samband mellan bakgrundsvariablernas styrka och användningen av inlärningsstrategier. Bland annat tenderade strategianvändningen att öka ju fler tidigare språk en person var bekant med (Missler 1999 s. 283). Beträffande olika bakgrunds-språks underlättande roll rapporterade deltagarna att de hade mer hjälp av tidigare främmande språk än av modersmålet. I synnerhet gällde detta för personer som hade tidigare kunskap i främmande språk som stod målspråket nära (Missler 1999 s. 281).

Figur 2.2 Samband mellan språkliga bakgrundsvariabler och användningen av inlärningsstrategier. Efter Mißler 2000 s. 8.

Slutsats: Tredjespråksforskningen som en nyorientering

Fokuseringen på tredjespråksinläring är en tämligen ny forskningsriktning, som ännu befinner sig i ett etableringsskede. På vilket sätt tillför den något nytt i synen på språkinläring? Och vilken är dess relation till det väl etablerade studiet av andraspråksinläring (i den engelskspråkiga debatten *second language acquisition, SLA*)?

Det handlar ju inte främst om att man intresserar sig för ett visst språk i ordningen, ”nummer tre”, av de språk personer lär sig, även om många undersökningar i praktiken har kommit att inriktas på konstellationer av just tre språk, där det aktuella målspråket har kommit att behandlas som det

tredje. Det väsentliga nya i synen på språkinläringen, språkinläraren och språkkompetensen är att man utgår från ett flerspråkighetsperspektiv och söker klarlägga den roll som en komplex språklig bakgrund spelar, och drar konsekvenser av detta. Flerspråkigheten betraktas som en naturlig potential och varierar i fråga om utvecklingsgrad mellan individer och tidpunkter i livet. Enspråkighet, tvåspråkighet och olika grad av flerspråkighet är specifika fall av språkkompetens hos personer i olika livssituation. Det nya är att man tillmäter den flerspråkiga inlärarens komplexa språkbakgrund en särskild betydelse. Tredjespråksforskning innebär att man differentierar det traditionella andraspråksbegreppet och särskiljer de förutsättningar som råder för att lära sig sitt första icke-infödda språk från dem som råder vid inläring av ytterligare språk.

Av flera skäl är det klokt att se tredjespråksforskningen och den hävdvunna andraspråksforskningen i deras inbördes sammanhang. Av tradition har andraspråk (L₂) blivit en samlingsterm för icke-infödda språk oavsett hur komplex den språkliga bakgrunden är, och tidigare har man sällan fäst vikt vid denna dimension i forskning om språkinläring. Som jag nämnde tidigare, bygger tredjespråksforskningen på teorier, metoder och rön från andraspråksforskningen, men flerspråkighetsperspektivet är en ny central aspekt. Tredjespråksforskning utgör därmed både en utvidgning av och en speciell del av andraspråksforskning i en generellare mening. Den definition av tredjespråk (L₃) som jag gav tidigare ansluter sig till detta: ett L₃ är ett speciellt fall av ett L₂, relaterat till en specifik situation. Begreppet L₃ kontrasterar inte mot begreppet L₂, utan mot individens tidigare L₂ i den aktuella situationen. Som forskningsområden har både andraspråksinläring i den vida betydelsen och tredjespråksinläring sitt fortsatta berättigande. Det finns ju många teman i språkinlärningsforskningen där man inte fokuserar på hur inlärarens språkliga bakgrund ser ut, och där behöver L₃-begreppet inte aktualiseras. För dessa syften räcker det att tala om andraspråk.

Den praktiska betydelsen av den nyorientering som tredjespråksforskningen innebär ligger närmast i de möjligheter den öppnar för att utveckla språkpedagogiken för de inlärare som har något eller några tidigare L₂: elever som läser ytterligare främmande språk efter engelska, personer ur språkliga minoriteter, inhemska eller invandrade, och andra två- eller flerspråkiga personer. Det kan gälla att identifiera och utnyttja inlärarnas tidigare erfarenheter av L₂-inläring och kunskaper i bakgrundsspråk, skärpa deras

tvärspråkliga iakttagelseförmåga och, inte minst, få dem att se den tillgång deras språkliga bakgrundserfarenhet utgör. Bollen ligger här hos pedagogiskt inriktade språkvetare, lärarutbildare och engagerade lärare.

Vidareläsning

För den som vill orientera sig vidare på området flerspråkighet och tredjespråk finns idag en rikhaltig litteratur som till största delen har vuxit fram under de senaste åren, och fortsätter att växa i takt med utvecklingen av forskningsverksamheten på området.

En aktuell behandling av olika aspekter av flerspråkighet är Aronin & Singleton (2012), se också Aronin & Hufeisen (2009) och Singleton m.fl. (2013). För en överblick av olika inhemska och invandrade språkminoriteter i och utanför Europa, se Extra & Gorter (2001, 2008); för ungdomsspråk i flerspråkiga stadsmiljöer Bardel m.fl. (2013), Källström & Lindberg (2011), Quist & Svendsen (2010). Flerspråkigas eget introspektiva perspektiv är temat i Todeva & Cenoz (2009), där ett antal personer berättar om och kommenterar sin utvecklingsgång till flerspråkighet.

En introducerande grundbok om L3-inläring är De Angelis (2007). Bland representativa samlingsvolymerna om tredjespråk kan nämnas Bardel & Lindqvist (2010), Cenoz m.fl. (2001), Cabrelli Amaro m.fl. (2012), De Angelis & Dewaele (2011) samt Otwinowska & De Angelis (2014). Cenoz och Jessner (2000) fokuserar på tredjespråkssituationer med engelska som främmande språk, mot bakgrund av engelskans ökade inflytande som lingua franca i Europa och uppkomna nya utbildningsbehov. Jessners (2008) forskningsöversikt ger ett utbildningsperspektiv på tredjespråksinläring.

En tidskrift som särskilt ägnas åt flerspråkighet och L3 är *International Journal of Multilingualism*, officiellt organ för *International Association of Multilingualism*, som anordnar en vartannat år återkommande internationell konferens om flerspråkighet och L3. God information om forskningskällor och andra resurser på området ger Ecke (2009).

"fö:" > "i"
(Eftersom man refererar till en bok)

Referenser

- Abrahamsson, Niclas (2009). *Andraspråksinläring*. Lund: Studentlitteratur.
- Aronin, Larissa & Hufeisen, Britta (red.) (2009). *The exploration of multilingualism: Development of research on L3, multilingualism and multiple language acquisition*. Amsterdam: John Benjamins.
- Aronin, Larissa & Singleton, David (2008). Multilingualism as a new linguistic dispensation. *International Journal of Multilingualism* 5, s. 1–16.
- Aronin, Larissa & Singleton, David (2012). *Multilingualism*. Amsterdam: John Benjamins.
- Bardel, Camilla & Falk, Ylva (2007). The role of the second language in third language acquisition: The case of Germanic syntax. *Second Language Research*, 23, s. 459–484.
- Bardel, Camilla & Falk, Ylva (2012). *The L2 status factor and the declarative/procedural distinction*. I: Cabrelli Amaro, Jennifer, Flynn, Suzanne & Rothman, Jason (red.) *Third language acquisition in adulthood*. Amsterdam: John Benjamins, s. 61–78.
- Bardel, Camilla, Falk, Ylva & Lindqvist, Christina (2013). Multilingualism in Sweden. I: Singleton, David, Fishman, Joshua A., Aronin, Larissa & Ó Laoire, Muiris (red.) *Current multilingualism: A new linguistic dispensation*. Berlin: De Gruyter Mouton, s. 247–269.
- Bardel, Camilla & Lindqvist, Christina (2007). The role of proficiency and psychotypology in lexical cross-linguistic influence: A study of a multilingual learner of Italian L3. I: Chini, Marina, Desideri, Paula, Favilla, M. Elena & Pallotti, Gabriele (red.), *Atti del VI congresso di studi dell'Associazione Italiana di linguistica applicata*, Napoli 9–10 February 2006. Perugia: Guerra Editore, s. 123–145.
- Bardel, Camilla & Lindqvist, Christina (red.) (2010). Approaches to Third Language Acquisition. Temanummer av *IRAL, International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 48, nr 2–3.
- Bono, Mariana (2011). Crosslinguistic interaction and metalinguistic awareness in third language acquisition. I: De Angelis, Gessica & Dewaele, Jean-Marc (red.) *New trends in crosslinguistic influence and multilingualism research*. Bristol: Multilingual Matters, s. 25–52.
- Cabrelli Amaro, Jennifer, Flynn, Suzanne & Rothman, Jason (red.) (2012). *Third language acquisition in adulthood*. Amsterdam: John Benjamins.
- Cenoz, Jasone (2001). The effect of linguistic distance, L2 status and age on cross-linguistic influence in third language acquisition. I: Cenoz, Jasone, Hufeisen, Britta & Jessner, Ulrike (red.) *Cross-linguistic influence in L3 acquisition: Psycholinguistic perspectives*. Clevedon: Multilingual Matters, s. 8–20.
- Cenoz, Jasone (2003). The additive effect of bilingualism on third language acquisition, *International Journal of Bilingualism* 7, s. 71–87.
- Cenoz, Jasone, Hufeisen, Britta & Jessner, Ulrike (red.) (2001). *Cross-linguistic influence in L3 acquisition: Psycholinguistic perspectives*. Clevedon: Multilingual Matters.

- Cenoz, Jasone & Jessner, Ulrike (red.) (2000). *English in Europe: The acquisition of a third language*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Cook, Vivian J. (1992). Evidence for multicompetence. *Language Learning* 42, s. 557–591.
- De Angelis, Gessica (2005). Multilingualism and non-native lexical transfer: An identification problem. *International Journal of Multilingualism*, 2, s. 1–25.
- De Angelis, Gessica (2007). *Third or additional language acquisition*. Clevedon: Multilingual Matters.
- De Angelis, Gessica & Dewaele, Jean-Marc (red.) (2011). *New trends in crosslinguistic influence and multilingualism research*. Bristol: Multilingual Matters.
- de Bot, Kees (2004). The multilingual lexicon: Modelling selection and control. *International Journal of Multilingualism* 1, s. 17–32.
- Ecke, Peter (2009). Multilingualism resources: Associations, journals, book series, bibliographies and conference lists. I: Aronin, Larissa & Hufeisen, Britta (red.) *The exploration of multilingualism: Development of research on L3, multilingualism and multiple language acquisition*, Amsterdam: John Benjamins.
- Extra, Guus & Gorter, Durk (red.) (2001). *The other languages of Europe: Demographic, sociolinguistic and educational perspectives*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Extra, Guus & Gorter, Durk (red.) (2008). *Multilingual Europe: Facts and policies*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Falk, Ylva & Bardel, Camilla (2010). The study of the role of the background languages in third language acquisition: The state of the art. *IRAL, International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 48, s. 185–220.
- Falk, Ylva & Bardel, Camilla (2011). Object pronouns in German L3 syntax: Evidence for the L2 status factor. *Second Language Research*, 27, s. 59–82.
- Green, David W. (1986). Control, activation and resource: A framework and a model for the control of speech in bilinguals. *Brain and Language* 27, s. 210–223.
- Grosjean, François (2001). The bilingual's language modes. I: Nicol, Janet L. (red.) *One speaker, two languages: Bilingual language processing*, Oxford: Blackwell.
- Hammarberg, Björn (red.) (2009). *Processes in third language acquisition*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Hammarberg, Björn & Hammarberg, Britta (2009). Re-setting the basis of articulation in the acquisition of new languages: A third language case study. I: Hammarberg, Björn (red.) (2009), *Processes in third language acquisition*. Edinburgh: Edinburgh University Press, s. 74–85.
- Hammarberg, Björn & Williams, Sarah (2009). A study of third language acquisition. I: Hammarberg, Björn (red.) (2009), *Processes in third language acquisition*. Edinburgh: Edinburgh University Press, s. 17–27.
- Heine, Lena (2002). Der Einfluss vorher gelernter Sprachen auf das aktuelle Sprachenlernen. Ergebnisse einer empirischen Studie. Paper presented at the Second International Conference on Third Language Acquisition and

- Trilingualism, Fryske Akademy, 13–15 September 2001. I: Marc Hooghiemstra (red.) *Interactive CD-ROM, L3 Conference*. Ljouwert/Leeuwarden: Fryske Akademy.
- Henry, Alastair (2012). *L3 Motivation*. Doktorsavhandling, Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik och specialpedagogik. (Acta Universitatis Gothoburgensis, Gothenburg Studies in Educational Sciences 319.)
- Hufeisen, Britta (1998). L3 – Stand der Forschung – Was bleibt zu tun? I: Hufeisen, Britta & Lindemann, Beate (red.) *Tertiärsprachen: Theorien, Modelle, Methoden*. Tübingen: Stauffenburg Verlag, s. 169–183.
- Hufeisen, Britta (2005). Multilingualism: Linguistic models and related issues. I: Hufeisen, Britta & Fouser, Robert J. (red.), *Introductory readings in L3*. Tübingen: Stauffenburg Verlag, s. 31–45.
- Hufeisen, Britta (2010). Theoretische Fundierung multiplen Sprachenlernens – Faktorenmodell 2.0. *Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache* 36, s. 200–207.
- Hufeisen, Britta & Lindemann, Beate (red.) (1998) *Tertiärsprachen: Theorien, Modelle, Methoden*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger (red.) (2013). *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Jessner, Ulrike (2006). *Linguistic Awareness in multilinguals: English as a third language*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Kellerman, Eric (1983). Now you see it, now you don't. I: Gass, Susan M. & Selinker, Larry (red.), *Language transfer in language learning*. Rowley MA: Newbury House.
- Kormos, Judith (2006). *Speech production and second language acquisition*. New York: Lawrence Erlbaum.
- Källström, Roger & Lindberg, Inger (2011). *Young Urban Swedish: Variation and Change in Multilingual Settings*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 14.) Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för svenska språket.
- Levelt, Willem J. M. (1989). *Speaking: From intention to articulation*. Cambridge MA: The MIT Press.
- Lindqvist, Christina (2010). Inter- and intralingual lexical influence in advanced learners' French L3 oral production. *IRAL, International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 48, s. 131–157.
- Llama, Raquel, Cardoso, Walcir & Collins, Laura (2010). The influence of language distance and language status on the acquisition of L3 phonology. *International Journal of Multilingualism*, 7, s. 39–57.
- Mackey, William F. (1967). *Bilingualism as a world problem*. Montreal: Harvest house.
- McLaughlin, Barry (1984). *Second-language acquisition in childhood*. Vol. 1. *Preschool children*. 2:a uppl. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Meisel, Jürgen M. (2011). *First and second language acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Mißler, Bettina (1999). *Fremdsprachenlernerfahrungen und Lernstrategien. Eine empirische Untersuchung*. Tübingen: Stauffenburg.
- Mißler, Bettina (2000). Previous experience of foreign language learning and its contribution to the development of learning strategies. I: Dentler, Sigrid, Hufeisen, Britta & Lindemann, Beate (red.) *Tertiär- und Drittsprachen: Projekte und empirische Untersuchungen*, Tübingen: Stauffenburg.
- Nettle, David (1999). *Linguistic diversity*. Oxford: Oxford University Press.
- Ó Laoire, Muiris & Singleton, David (2009). The role of prior knowledge in L3 learning and use: Further evidence of psychotypological dimensions. I: Aronin, Larissa & Hufeisen, Britta (red.), *The exploration of multilingualism: Development of research on L3, multilingualism and multiple language acquisition*. Amsterdam: John Benjamins.
- Otwinowska, Agnieszka & De Angelis, Gessica (red.) (2014). *Teaching and learning in multilingual contexts: Sociolinguistic and educational perspectives*. Bristol: Multilingual Matters.
- Oxford, Rebecca L. (1990). *Language learning strategies: What every teacher should know*. New York: Newbury House.
- Paradis, Michel (1981). Neurolinguistic organization of a bilingual's two languages. I: Copeland, James E. & Davis, Phillip W. (red.) *The Seventh LACUS Forum*. Columbia, SC: Hornbeam Press, s. 486–494.
- Paradis, Michel (2004). *A neurolinguistic theory of bilingualism*. Amsterdam: John Benjamins.
- Paradis, Michel (2008). Language and communication disorders in multilinguals. I: Stemmer, Brigitta & Whitaker, Harry (red.), *Handbook of the neuroscience of language*. Amsterdam: Elsevier Science, s. 341–350.
- Paradis, Michel (2009). *Declarative and procedural determinants of second languages*. Amsterdam: John Benjamins.
- Quist, Pia & Svendsen, Bente A. (red.) (2010). *Multilingual urban Scandinavia: New linguistic practices*. Bristol: Multilingual Matters.
- Ringbom, Håkan (1987). *The role of the first language in foreign language learning*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Ringbom, Håkan (2007). *Cross-linguistic similarity in foreign language learning*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Rothman, Jason (2010). On the typological economy of syntactic transfer: Word order and relative clause high/low attachment preference in L3 Brazilian Portuguese. *IRAL, International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 48, s. 245–273.
- Rothman, Jason (2011). L3 syntactic transfer selectivity and typological determinacy: The typological primacy model. *Second Language Research* 27, s. 107–127.
- Rothman, Jason & Cabrelli Amaro, Jennifer (2010). What variables condition syntactic transfer? A look at the L3 initial state. *Second Language Research* 26, s. 189–218.

- Sánchez, Laura (2011). "Luisa and Pedrito's dog will the breakfast eat": Interlanguage transfer and the role of the second language factor. I: De Angelis, Gessica & Dewaele, Jean-Marc (red.) *New trends in crosslinguistic influence and multilingualism research*. Bristol: Multilingual Matters, s. 86–104.
- Singleton, David, Fishman, Joshua A., Aronin, Larissa & Ó Laoire, Muiris (red.) (2013). *Current multilingualism: A new linguistic dispensation*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Todeva, Elka & Cenoz, Jasone (2009). *The multiple realities of multilingualism: Personal narratives and researchers' perspectives*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Weinreich, Uriel (1953). *Languages in contact: Findings and problems*. New York: Linguistic Circle of New York.
- Williams, Sarah & Hammarberg, Björn (1998). Language switches in L3 production: Implications for a polyglot speaking model. *Applied Linguistics* 19, s. 295–333. (Omtryckt lätt reviderad i: Hammarberg, Björn (red.) (2009), *Processes in Third Language Acquisition*, s. 28–73.)
- Wrembel, Magdalena (2010). L2-accented speech in L3 production. *International Journal of Multilingualism* 7, s. 75–90.